

СПІЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І БАТЬКІВ З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

- в образовании. – М.: УВЦ “Инноватор”, 1996. – С. 425 – 439.
2. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. *Личностно ориентированный подход в работе педагога: разработка и использование* / Под ред. Е.Н. Степанова. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 128 с.
4. *Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посібник* / За ред. А. І. Зязюна, О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.
5. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии: Учебное пособие*. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Сериков В.В. *Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем*. – М.: Изд.-кая корпорация “Логос”, 1999. – 272 с.
7. Шевченко Н. И. *Теоретико-методологические императивы модернизации института образования: Дисс. ... д-ра социол. наук: 22.00.01*. – Саратов, 1998. – 312 с.
8. Якиманская И. С. *Разработка технологии личностно ориентированного обучения // Вопросы психологии*. – 1995. – № 2. – С. 31 – 42.

Олена Варецька, старший викладач кафедри педагогічної майстерності
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

СПІЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І БАТЬКІВ З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті охарактеризовано зміни, в житті нашого суспільства, що обумовлюють необхідність формування єдиного виховного оточення, поширення спектру питань у спільній педагогічній діяльності вчителя початкових класів з батьками. Сьогодні реальною структурою, здатною надавати допомогу родині у вихованні взагалі та в економічному зокрема, залишається школа.

Актуальність проблеми обумовлена об'єктивною необхідністю формування єдиного виховного оточення в умовах ринкової економіки. Сім'я як первинний осередок суспільства тісно пов'язана з іншими елементами існуючої суспільної системи. Безперечно, що “суспільство впливає на родину, формує певний побут її життя, а сім'я має зворотний вплив на соціальну організацію” [4, 65]. Зміни, що відбулися в житті суспільства, зумовили порушення взаємозв'язків у системі “школа – родина – суспільство”, в той час як педагогічна взаємодія родини та школи має сприяти створенню умов для особистісного духовного розвитку дітей, організації їхнього активного, гідного життя “тут і зараз”, формування життєвої компетентності, соціалізації. Сьогодні економічні знання необхідні кожній людині, а особистісні якості, поведінка в нових економічних умовах мають формуватися якомога раніше. Проте спектр питань взаємодії школи та родини збувся переважно щодо результатів навчання дитини, відхилен у її поведінці та матеріальних питань. Більшість сімей стурбована розв'язанням економічних проблем, посилилася тенденція самоусунення батьків від виховання та особистісного розвитку дитини. Змінюється

структура родини, часто в ній відсутні представники старших поколінь, зростає кількість неповних сімей, матерів-підлітків тощо. Не володіючи достатніми знаннями вікових та індивідуальних особливостей, актуальними компетентностями, батьки здійснюють виховання інтуїтивно, що не дає позитивних результатів. Нові організації допомоги родині (центри допомоги родині, сімейні консультації, клуби) недостатньо розповсюджені, а контакти сім'ї зі спеціалістами таких центрів мають разовий характер. Саме тому на даному етапі основною реальною структурою, здатною надавати допомогу родині взагалі та в економічному вихованні зокрема, залишається школа.

Актуальність проблеми. Питанням сімейного виховання присвячені праці К.Н. Венцеля, П.Ф. Каптерева, Я.А. Коменського, Дж. Локка, А.С. Макаренка, Й.Г. Песталотці, Ж.-Ж. Руссо, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського та інших. Н.К. Крупська висунула ідею педагогічної просвіти батьків, зокрема економічної, в процесі взаємодії зі школою. С.Т. Шацький сформулював методологічні підходи щодо організації взаємодії школи та середовища, частиною якого є сім'я школяра.

СПІЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ І БАТЬКІВ З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В.О. Сухомлинський теоретично розробив і реалізував у практиці Павлівської середньої школи систему шкільно-сімейного виховання, обґрунтував доцільність та необхідність участі сім'ї в освітньому процесі [7]. Основи організації взаємодії школи та родини висвітлено у працях М.І. Болдирева, В.А. Караковського, М.М. Поляшника, Н.Е. Щуркової та інших. Сучасні проблеми родинного виховання розглядають Ю.П. Азаров, Е.К. Васильєва та інші. Питання взаємодії школи та середовища досліджено В.Г. Бочаровою, А.В. Мудриком, Л.І. Новиковою. Різні аспекти виховання у системі "родина – школа" вивчали Л.П. Бойко, С.М. Корнієнко, В.В. Лесик, М.М. Волос. Підготовку до роботи з родинами учнів, формування культури спілкування вчителя з батьками розглянули Н.М. Стрельнікова, Н.А. Бугаєць, І.Л. Сіданич. Економічному вихованню в родині присвятили праці А. Аменд, С.Б. Бадмаєва, Д.А. Березовська, Л.П. Кураков, Б.М. Левін, М.Б. Петрович, І.А. Сасова, А.Н. Федоров та інші. І.А. Сасова дала визначення поняттю "економічне виховання в родині" окреслила його мету, завдання [6, 6]. А.Ф. Аменд [1], С.Б. Бадмаєва, Д.А. Березовська [2, 34], А.М. Федоров [9, 76] звернули увагу на такі фактори економічного виховання в родині, як режим дня, дитячі ігри, праця та ринок, ведення домашнього господарства, бюджет родини, приклад батьків та питання щодо голови родини. Б.П. Шемякін вказував на необхідність вивчення родин, підвищення педагогічної грамотності батьків у питаннях економічного виховання під час педагогічних консультацій та освіти [10, 25].

Незважаючи на численні дослідження взаємодії у сфері "школа – родина", слід наголосити, що в сучасних умовах школи вони застосовуються обмежено. Практика побудови спільної педагогічної діяльності вчителя і батьків характеризується суперечністю між:

- зростаючими вимогами до батьків у сфері виховання в сучасній дійсності та зниженням рівня батьківської відповідальності за результати виховання;
- об'єктивно існуючим завданням створення єдиного виховного оточення та штучним розподіленням цього оточення на шкільне та сімейне виховання;
- потребою у взаємодії школи, родини в процесі виховання та інертністю сторін при реалізації цієї взаємодії;
- зміненими умовами життєдіяльності суспільства та стереотипністю діяльності школи у сфері взаємодії з родиною.

Сучасні дослідження залишають поза увагою

проблему спільної педагогічної діяльності вчителя і батьків з економічного виховання молодших школярів. Це висуває необхідність проектування технологій взаємодії школи та родини саме в економічному вихованні учнів початкової ланки.

Мета статті. Дослідити можливості спільної педагогічної діяльності вчителя і батьків з економічного виховання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Родина – складна багатофункціональна система, яка виконує ряд взаємозалежних функцій: економічну, господарсько-побутову, психологічну, репродуктивну, виховну. Для кожної людини сім'я виконує емоційну і психологічну функції, які захищають людину від стресових і екстремальних ситуацій. Затишок і тепло домашнього вогнища, реалізація потреби людини в довірливому й емоційному спілкуванні, співчуття, співпереживання, підтримка – усе це дозволяє людині бути більш стійкою до умов сучасного неспокійного життя. Йдучи за В.О. Сухомлинським, констатуємо, що сімейне середовище зберігає, утверджує і водночас формує ціннісно-смыслову сферу дитячої особистості на основі прийняття останньою соціально значущих норм, переконань та ідеалів, а також через "велику школу тонких, сердечних, людських взаємовідносин" [8]. Виховання у родині – найважливіша функція, якій підпорядковуються всі інші, наприклад, економічна. Сутність і зміст економічної функції складається у веденні не тільки загального господарства, але й в економічному вихованні дітей, економічній підтримці всіх членів родини в період їхньої непрацездатності. Саме тому виділення виховної функції сім'ї як основної має суспільний сенс.

Немає сумніву, що родина міцно пов'язана з іншими елементами існуючої суспільної системи, тому її функції, побут значною мірою пов'язані із взаємодією родини і суспільства. Проте дуже часто впливи школи, родини на дитину різноспрямовані, що призводить до її соціальної дезадаптації, загостренню відносин, взаємного непорозуміння між вчителем, родиною, дитиною, зниження ефективності виховних впливів на дитину як вчителя, так і сім'ї, спостерігається "деградація особистості, вихід її смислової сфери за межі спектра загальнолюдських цінностей" [8, 438].

Діяльність батьків та вчителів в інтересах дитини може бути успішною, якщо вони стануть союзниками. У цьому ми спираємося на думку В.О. Сухомлинського, який наголошував, що вдосконалення суспільного характеру виховання означає не зменшення, а навпаки, посилення ролі батьківської педагогіки. Це дозволить краще

СПІЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І БАТЬКІВ З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

зрозуміти, дізнатися про дитину, її індивідуальні особливості, здібності, побачити її в різних ситуаціях, сприяти формуванню ціннісних життєвих орієнтирів та компетенцій, подоланню негативних вчинків та проявів у поведінці. Педагогам важливо встановити партнерські відносини з кожною родиною, створити атмосферу взаємопідтримки та спільності інтересів щодо духовного розвитку дітей, захисту їх прав, соціалізації. Особливо це важливо в нових економічних умовах.

Економічне виховання, хочемо ми цього чи ні, розпочинається в родині при стиканні дитини з різноманітними соціальними інститутами. Дитина, що здійснила свою першу самостійну покупку, робить не менш значущий крок, ніж теоретичне знайомство з законом попиту. Чи необхідно розпочинати економічне виховання у початковій школі? У який спосіб у родині ведеться бюджет? Чи надають батьки шкільному навчанню виховного значення? Наскільки вони обізнані про виховну позицію вчителя, сутність економічних категорій? Чи повинен і в яких формах брати участь в економічному вихованні шкільний вчитель?

Для з'ясування цих питань ми залучили до дослідження батьків молодших школярів (450 осіб) і встановили, що 80% батьків вважають, що в сучасних умовах починати економічне виховання потрібно з початкової школи, 10,3% – із середньої ланки, 3,6% – у старших класах. Майже 20% батьків приділяють шкільному навчанню виховного значення, 37% батьків мають уявлення про виховну позицію вчителя, а інші – цікавляться в основному успіхами у навчанні. Отже, в силу соціально-економічних умов сім'ї повністю передоверили виховання дітей школі. Щодо економічної обізнаності батьків, то 8% з них виявилися економічно обізнаними (на науковому рівні), 4% з них змогли пояснити духовний аспект економічних понять. З'ясувалося, що 23% родин планують та контролюють виконання бюджету, в інших випадках гроші витрачаються відповідно до поточних рахунків. У 64% сімей ведення бюджету авторитарне (грошима розпоряджується хтось один з батьків), майже у 21% родин застосовується спосіб сумісного ведення бюджету, у 15% – бюджет ведеться відокремлено батьками, тобто кожний розраховує на свої зароблені гроші. Тільки 8,3% батьків залучають дітей до розподілення бюджету.

Переважає більшість батьків (89%) пріоритет в економічному вихованні надають школі з причин відсутності певних знань, освіти, часу тощо. Таким

чином, батьки усвідомлюють необхідність в економічному вихованні дітей, проте не можуть це зробити. Тільки 7% батьків вважали, що викладання курсу “Початки економіки” буде сприяти економічному та духовному вихованню їхніх дітей. Саме тому, приймаючи дітей до перших економічних класів, ми з'ясували очікування, думки, побажання батьків щодо навчання та виховання їх дітей, відродження партнерства школи та батьків. На підставі анкетування була розроблена програма педагогічного супроводу сімейного виховання, яка мала на меті: залучення батьків до навчально-педагогічного процесу, об'єднання зусиль вчителя та батьків щодо спільної діяльності з виховання та розвитку дитини, поважливі стосунки родини та працівників навчального закладу, психолого-педагогічну підтримку батьків у кризових ситуаціях, створення спеціальних служб щодо організації взаємодії з родиною. Нами врахована система роботи з батьками (за В.О. Сухомлинським), фактори економічного виховання в родині, викладені А.Н. Федоровим, як режим дня, дитячі ігри, праця та ринок, ведення домашнього господарства, бюджет родини, приклад батьків та питання щодо голови родини. Педагогічний супровід було передбачено здійснювати у два етапи: 1) просвітницький – діяльність щодо просвіти батьків у питаннях економічного виховання, розповсюдження батьківського досвіду через випуск газети “Моя родина” до якого залучалися і діти; 2) сприяння організації сумісної діяльності родин: формування, розвиток системи взаємної допомоги родин у виховання, зокрема економічному, організація спільних справ у школі, за місцем проживання, проведення класних сімейних свят із залученням батьків та дітей у їх підготовці, збагачення сумісного відпочинку батьків та дітей екскурсіями, поїздками, походами.

Відповідно до програми було розроблено тематику батьківських зборів, організована “Економічна школа для батьків”. Ми очікували на активізацію педагогічного, культурного потенціалу батьків як необхідної умови ефективності сімейного виховання, зростання їх зацікавленості, активності у життєдіяльності школи, класу, на позитивну динаміку особистісного розвитку, виховання учнів, єднання вчителя та родини у вихованні дитини.

За період роботи батьки ознайомилися зі змістом програми “Початки економіки” (сутністю економічних понять, їх духовним аспектом), задачами і метою шкільного економічного виховання, поглядами А.С. Макаренка на

СПІЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І БАТЬКІВ З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

господарське виховання у родині [5]. Більшість з них зі здивуванням з'ясували, що педагог головним у сімейному вихованні визначав організацію життя, побуту родини, залучення дітей до домашнього господарства, формування розумних потреб, умінь поводитися із грошима, необхідність поступово залучати школярів до обговорення сімейних фінансових проєктів; неприпустимістю вироблення звички хвалитися дуже добрими матеріальними умовами перед іншими сім'ями, необхідністю знайомства дітей з професіями, досягненнями, заробітком, складністю роботи батьків; із сімейним бюджетом, потребами членів родини. Викликали дискусію питання накопичення грошей, кишенькових грошей, самостійності у виборі, прийнятті рішення, роботи дітей під час канікул, планування бюджету.

Батьки мали можливість ознайомитися з ідеями щодо гармонічного поєднання духовного, економічного виховання, уроками "духовності", Людиноформувальними уроками" ШО. Амонашвілі, В.А. Караковського В.О. Сухомлинського, проблемою взаємозв'язку економічного та духовного виховання у народних традиціях, поглядами різних релігій на ринкову економіку, питаннями виховання людини в умовах негативного впливу ринкової економіки на ціннісні орієнтації дітей тощо. Зацікавилися батьки поглядами А.М. Федорова щодо залежності спрямованості ведення домашнього господарства, характеру стосунків між членами родини, завданнями виховання дітей від питання про те, хто є головою родини [8, 78]. Не викликало сумнівів, що питання сімейного виховання не обмежуються життям даної родини, а мають закономірне продовження: якою дитина росте у родині, такою вона буде, коли виросте і створить власну родину.

Більшість батьків побачили економіку у незвичному для них аспекті, почали цікавитися цією наукою, допомагати дітям відшукувати інформацію. Вони впевнилися у необхідності вивчення предмету "Початки економіки" з початкової школи для соціалізації дітей, набуття життєвої компетентності, здійснення духовного, економічного виховання у їх гармонійному поєднанні. Таким чином, намітився зв'язок, який поступово переріс у партнерство батьків, педагогів.

Для зміцнення такої співпраці ми поставили за мету залучити батьків безпосередньо до педагогічного процесу. Зважаючи на те, що курс "Початки економіки" проходив апробацію, батьки могли вносити свої пропозиції щодо змісту уроків,

відвідували уроки, брали участь у створенні матеріально-технічної бази викладання курсу економіки (книжкового фонду, виготовленні наочності), підготовки та проведення позакласних заходів (конкурсу: "Кращий знавець економіки"; свят "Дарові блага осені", "Ресурси для виготовлення Колобка", "Проблема вибору кози-Дерези", вистави "Нові ліжжя Ква", економічної олімпіади тощо). Батьки, розуміючи необхідність знайомства дітей з різними професіями, ідентифікації економічних категорій на практиці, взяли на себе організацію екскурсій на свої місця роботи. Таким чином, діти ближче змогли познайомитися з роботою кожного з батьків. Для продуктивної співпраці був створений батьківський клуб, у якому обговорювались проблеми економічного виховання, психологічного стану дітей, відбувалось спілкування, запрошувалися представники адміністрації, психолог. У результаті між батьками, дітьми, вчителями утворився духовний взаємозв'язок, який сприяв духовному, економічному вихованню дітей.

Значною подією, на наш погляд, стало бажання дітей відкрити музей грошей після вивчення теми "Різновиди грошей". Батьки підтримали цю ідею і допомогли зібрати унікальну для шкільного музею колекцію товарних, металевих, паперових грошей. Серед учнів, за їх пропозицією, був обраний екскурсовод на конкурсній основі. Школярі пояснили так: у дорослому світі існує конкуренція при отриманні престижної роботи, а тому необхідні ґрунтовні знання. Учні встановили порядок відвідування музею: на екскурсію потрапити можуть учні, котрі на уроках економіки накопичили певну кількість балів за відповіді.

Результати анкетування батьків, проведеного наприкінці навчання їх дітей у початковій ланці, доводять, що серед предметів, які мають найбільш виховний вплив, курс "Початки економіки" посідає третє місце в експериментальних класах, тоді як у контрольних – він тільки на шостому. У контрольних класах 7,2% батьків вважали не корисним викладання предмету "Початки економіки", 22,7% батьків виявили невпевненість щодо необхідності його введення та викладання, 70,1% батьків – були впевненими в ефективності та необхідності викладання економіки в початковій школі. Показники, що ми отримали в експериментальних класах, були такими: тільки 2,5% батьків не визначають корисним викладання економіки, 13,4% батьків – мають сумніви щодо необхідності викладання курсу "Початки економіки", а 84,1% впевнені в ефективності та необхідності викладання цього предмету.

